

De Opstand van Brugge tegen Graaf Robrecht van Bethune en zijn zoon Robrecht van Kassel in 1321-1322

*Het laatste politieke optreden van de volksleiders
Pieter de Coninc en Jan Breidel.*

Van een oproer te Brugge bij het einde van de regering van Robrecht van Bethune - meer bepaald na de vrede van Parijs in 1320 - is weinig of niets bekend.

Afgezien van het geschil tussen Robrecht en zijn oudste zoon Lodewijk I van Nevers, en de agitatie van Robrecht van Kassel na de dood van de graaf (17 sept. 1322), weten de kroniekschrijvers uit deze tijd ons niets mede te delen over de binnenlandse toestand van het graafschap Vlaanderen tijdens deze nochtans zeer onrustige periode¹. Anderzijds zijn de archiefbronnen, waarop men hier overwegend aangewezen is, niet bijster overvloedig en tevens onvolledig. Voor alwie de dramatische gebeurtenissen van de volgende jaren, tijdens de opstand van Kustvlaanderen (1323-1328) grondig wil interpreteren, is deze leemte in het bronnenmateriaal bijzonder hinderlijk.

1. De belangrijkste verhalende bron voor deze tijd en de daaropvolgende jaren, is het *Chronicon comitum Flandrensium*, uitg. J.J. De Smet, in: *Corpus chronicorum Flandriae*, dl 1, Brussel 1837, bl. 183 e.v. Alleen de 16e eeuwse compilerator Jacob de Meyere (Meyerus) die, naast oorkonden, wellicht een verhalende bron heeft geraadpleegd die verloren is gegaan, vermeldt enkele schaarse gegevens over de opstand van Brugge in nov. 1321 (*Commentarii sive annales rerum Flandricarum*, Antwerpen 1561, bl. 123). Ongeveer dezelfde feiten vindt men bijna woordelijk vertaald bij N.-Despars, *Cronycke van den lande ende graefsepe van Vlaendren (405-1492)*, uitg. J. De Jonghe, dl. 2, Brugge 1838, bl. 217.

Twee dokumenten echter, die van uitzonderlijk belang zijn voor de kennis van de sociale en politieke troebelen in Vlaanderen, vooral te Brugge, tussen 1319 en 1322, dienen hier even te worden toegelicht. Lange tijd zijn ze aan de aandacht van vele historici voorbijgegaan.

Het eerste is een niet gedateerd stuk uit het voormalig stedelijk archief van Ieper. Alhoewel het origineel tijdens de eerste wereldoorlog verloren ging, was het reeds lang door J. Kervyn de Lettenhove uitgegeven². Het betreft een memorandum opgesteld door de stad Brugge, waarin de grieven van de inwoners worden opgesomd tegen Robrecht van Kassel, tweede zoon van Robrecht van Bethune. Op het einde van het document worden ook klachten van andere steden, zoals Gent en Kortrijk, bondig uiteengezet. Alhoewel J. Kervyn zich bewust was van de waarde van dit memorandum wist hij er echter weinig gebruik van te maken, vooral omdat hij ten onrechte meende dat het rond 1320-21 was opgesteld. P. Thomas, die in een artikel over een episode tijdens de opstand van Kustvlaanderen eveneens de aandacht op dit document vestigde, beging ten andere dezelfde vergissing³. In de biografieën over Robrecht van Kassel van J. Carlier en H. Pirenne treft men geen spoor aan van conflicten tussen Robrecht en de stad Brugge in 1321-22. De auteurs schijnen het memorandum blijkbaar niet te hebben gekend⁴. Van zijn kant meende E. De Saegher dat het bewuste document van 1322 dateerde⁵. Oorkonden uit de archieven van Brussel, Gent

2. J. Kervyn de Lettenhove, *Robert de Cassel, document inédit du 14e siècle*, in: *Hand. Emulatie Brugge*, dl. 13 (1851-54), bl. 369-376. (Voortaan geciteerd: *Memorandum van Brugge, 1322*, uitg. Kervyn).

3. P. Thomas, *Le comte de Flandre, Louis de Nevers, voulut-il faire tuer son oncle, Robert de Cassel, comme les chroniques françaises l'affirment?*, in: *Bull. de la comm. hist. du dép. du Nord*, dl. 33 (1930), bl. 330, noot 2.

4. J. Carlier, *Robert de Cassel (1265-1331)*, in: *Annales du comité flamand de France*, dl. 10 (1868-69); H. Pirenne, *Robert de Flandre, sire de Cassel*, in: *Biographie Nationale*, dl. 19 (1907), kol. 463-474.

5. E. De Saegher, *Notice sur les archives communales d'Ypres et documents pour servir à l'histoire de Flandre au 13e au 14e siècle*, Ieper 1898, bl. 28-29.

en Brugge tonen aan dat hij gelijk had. Het memorandum vermeldt immers feiten die zich tussen 1319 en 1322 hebben voorgedaan. Het werd waarschijnlijk opgesteld om voorgelezen te worden tijdens een parlement dat te Ieper gehouden werd na de dood van de graaf (17 sept. 1322), toen Robrecht van Kassel zich van de macht wilde meester maken ten nadele van Lodewijk van Crécy.

Het tweede belangrijke document voor deze periode is een speciale rekening van de stad Brugge, gaande van 18 november 1321 tot omtrent het voorjaar van 1322. De rekening handelt over de opstand van Brugge op 18 nov. 1321 en over de nasleep ervan. De eerste folio's bevatten de namen van een aantal brugse rebellen, die bij deze gelegenheid de stad hadden verlaten en wier goederen door de magistraat werden in beslag genomen en verkocht⁶. A. Duclos heeft de rekening vroeger gebruikt in een artikel over Jan Breidel en er zelfs enkele fragmenten uit gepubliceerd⁷. Van de inzet van de strijd van 1321 heeft hij echter geen snars begrepen en de feiten verkeerd voorgesteld. Ook heeft hij het verband niet ingezien tussen deze rekening en het bovengenoemde memorandum van Brugge dat hij niet vermeldt. J.F. Verbruggen heeft uit de rekening van 1321-22 enkele gegevens geput voor een studie over de organisatie van de militie te Brugge in de 14e eeuw, alsook voor enkele artikels in verband met de brugse volksleiders Pieter de Coninc en Jan Breidel. De opstand van 1321-22 echter, heeft hij als dusdanig niet behandeld⁸.

Het is pas wanneer men het memorandum van 1322 en de speciale rekening van 1321-22 naast elkaar legt, dat een bevredigende basis kan worden gevonden om de laatste

6. Brugge, Stadsarchief (= S.A.), Fonds: *Forfaitures et otages*, Speciale rekening van 1321-22 (15 folio's).

7. A. Duclos, *Jan Breidel volgens onze stadsrekeningen en andere oorkonden*, in: *Rond den Heerd*, jg. 17 (1882), bl. 267-68.

8. J.F. Verbruggen, *De organisatie van de militie te Brugge in de 14e eeuw*, in: *Hand. Emulatie Brugge*, dl. 87 (1950), bl. 163-170; id., *Brugse volksleiders en ridders in 1302*, in: *Wetenschappelijke Tijdingen*, jg. 15 (1955), nr 6, kol. 244; id., *Beschouwingen over 1302*, in: *Hand. Emulatie Brugge*, dl. 93 (1956), bl. 47; id., *Pierre de Coninc et Jean Breidel, tribuns brugeois au début du 14e siècle*, in: *Le Moyen-Age*, dl. 76 (1970), bl. 86-87.

regeringsjaren van graaf Robrecht van Bethune in een juist daglicht te plaatsen.

Sedert de eerste vrede van Parijs van 1316, stuitten de binnenlandse en vooral de buitenlandse politiek van Robrecht van Bethune, die op verdere strijd tegen Frankrijk gericht was, op steeds heftiger verzet bij een aanzienlijk deel van de bevolking in de vlaamse steden.

In 1318 - op het ogenblik dat een nieuwe oorlog met Frankrijk dreigde - lag de graaf met Brugge overhoop, waar het, geheel het jaar door, bijzonder onrustig was⁹. Uit het schaarse bronnenmateriaal waarover men beschikt, kan worden afgeleid dat de grond van de onenigheid eerder van interne aard was¹⁰. Het is mogelijk dat de moeilijkheden verband hielden met het beleid van Robrecht van Kassel, tweede zoon van de graaf, die toen reeds in feite het graafschap bestuurde (zie verder). Lodewijk I van Nevers,

9. Brugge, S.A., *Stadsrek. 1318*, fol. 20 v°-21 v°, 23-23 v°, 27 v°, 29-29 v°, 31-31 v°, 48-48 v°, 53 v°-55 v°. Sommige posten uit de stadsrekening laten vermoeden dat Brugge op een bepaald ogenblik, een blokkade van de stad, langs Damme, gevreesd heeft (fol. 28).

10. Op 12 febr. 1318 gaven de nieuwe brugse schepenen aan de graaf de verzekering dat zij hem, bij een eventuele oorlog tegen Frankrijk, zouden helpen (de schepen Jacob de Scuetelare, die toen afwezig was, deed dit op 3 maart). Ze beloofden tevens hun best te doen om de moeilijkheden die tussen hem en de stad gerezen waren, in orde te brengen. Er wordt echter niet gezegd waarover het gaat. (Gent, Rijksarchief, Fonds St-Genois, oork. nrs 1338-1349 en 1355). De brugse schepenenbank van 1318 was samengesteld uit: Wouter de Rudder, Rogier van Coudebrouc, Clais van Scathille, Jan Bonin van den Gapere, Clais van Perone, Meus van Hertsberge, Jan Bachtenkist, Loys van Cassel, Jan de Mol, Michiel Crakebeen, Gilles van Wingene, Ghiselbrecht van Zomergem en Jacob de Scuetelare (cfr. Brugge, S.A., *Rek. 1318*, fol. 15). Alhoewel hier zowel ambachtslieden als poorters vertegenwoordigd waren, blijken deze laatste toch in de meerderheid te zijn. Poorters waren o.a.: Rogier van Coudebrouc, Jan Bachtenkist en Loys van Cassel (Th. de Limburg-Stirum, *Codex dipl. Flandriae*, dl. 1, Brugge 1879, bl. 405-406), Meus van Hertsberge, Jan Bonin van den Gapere en Clais van Perone (Brugge, S.A., *Vlootrek. 1316*, fol. 1 v°, 3 en 7) en Ghiselbrecht van Zomergem (ibid., *Rek. 1311*, fol. 7 v°); Jacob de Scuetelare behoorde tot het ambacht der makelaars en waarden (ibid., *Vlootrek. 1316*, fol. 12); Jan de Mol was een wever en Michiel Crakebeen een volder (ibid., *Rek. 1312*, fol. 30); Gilles van Wingene was visverkoper (N. De Pauw, *L'enquête de Bruges après la bataille de Cassel, documents inédits publiés*, in: *Bull. C.R.H.*, 5e reeks, dl. 9 (1899), bl. 690).

oudste zoon van de graaf, slaagde erin de gemoederen tijdelijk tot bedaren te brengen¹¹.

Erger werd het in 1319 toen, bij nieuwe vijandelijkheden tussen Robrecht en de franse koning, de Gentenaren vlakaf weigerden met het grafelijke leger over de Leie naar Rijsel op te rukken¹². Over de reden van deze muiterij zijn we beter ingelicht. In het reeds geciteerde memorandum van Brugge van 1322, waarin op het einde ook enkele grieven van de stad Gent worden opgesomd, staat duidelijk dat de Gentenaren weigerden frans gebied te betreden « omme dat het was jeghen die vorme vander paise ende jeghen haren eed »¹³. Hieruit blijkt dat de stad afkerig stond tegenover een nieuw gewapend conflict en zich aan de vrede van 1316 wilde houden, die door de vlaamse gemeenten bij eed was bekrachtigd. Materiële overwegingen hebben hier zeker deze principiële houding helpen bepalen: de zware uitgaven die de krijgsverrichtingen voor de gemeenten meebrachten in een conflict dat eindeloos aansleepte, en de belangen van een deel van de poorterie voor wie het herstel van de handelsbetrekkingen tussen Vlaanderen en Frankrijk (sedert 1316) voordelig was. Ook de actie van de Leliaarts, die sedert lang opnieuw in de schepenbanken hadden postgevat, en de uitwerking van het pauselijk interdict dat over Vlaanderen was geworpen, mogen hier niet onderschat worden.

Weliswaar slaagde de graaf erin Gent naderhand te bedwingen, doch het verzet van de grote gemeenten tegen zijn binnenlandse en buitenlandse politiek hadden zijn positie dermate ondermijnd, dat aan een voortzetting van de strijd niet meer te denken viel. Noodgedwongen onderwierp Robrecht van Bethune zich aan de franse koning Filips V. Het resultaat was de vrede van Parijs van 1320, die voor de graaf in feite een kapitulatie betekende. Zo

11. Brugge, S.A., *Rek. 1318*, fol. 58 v°.

12. H. Van Werveke, *De Nederlanden tegenover Frankrijk (1305-1346)*, in: *Algemene Geschiedenis der Nederlanden*, dl. 3 (1951), bl. 26; P. Rogghé, *Het eerste bewind der gentse hoofdmannen (1319-1329)*, in: *Appeltjes van 't Meetjesland*, dl. 12 (1961), bl. 184-186.

13. *Memorandum van Brugge 1322*, uitg. Kervyn, bl. 374.

moest hij o.m. instemmen met de definitieve afstand van Waals-Vlaanderen (Rijsel, Dowaaï en Bethune) aan Frankrijk. Met het doel zijn invloed in Vlaanderen te versterken, slaagde Filips V er tevens in een huwelijk tot stand te brengen tussen zijn dochter Margareta en de kleinzoon van de graaf: Lodewijk II van Nevers (beter gekend onder de naam: Lodewijk van Crécy), die in Frankrijk was opgevoed. Deze laatste werd als troonopvolger van Vlaanderen erkend, zelfs wanneer zijn vader (Lod. I van Nevers) vóór zijn grootvader zou overlijden. Aan Robrecht, tweede zoon van de graaf, werd een apanagium toegewezen ter waarde van 10.000 lb. par. per jaar, hoofdzakelijk bezet op gebieden in het westen van Vlaanderen, met Kassel als centrum (vandaar zijn naam: Robrecht van Kassel)¹⁴.

De vrede van Parijs van 1320 betekende echter niet het einde van de jarenlange spanningen en woelingen in Vlaanderen. Ook de moeilijkheden tussen de graaf en de koning bleken niet definitief opgelost te zijn.

Een eerste reden voor deze onbehaaglijke toestand was de houding van de oude Robrecht van Bethune zelf, die in tegenstelling met de meerderheid van zijn onderdanen, koppig weigerde zich bij het voldongen feit neer te leggen en de vrede van 1320 boycotte. In maart 1321 beklaagde koning Filips V zich, bij monde van zijn commissarissen, bij de stadsmagistraat van Gent dat noch de artikels van de vrede van 1316, noch de latere overeenkomsten werden nageleefd. Gelijkaardige brieven, uit naam van de koning, werden ook gezonden naar de graaf en de steden Brugge en Ieper. De gentse schepenen antwoordden dat zij s'anderendaags over het verzoek van de koning zouden beraadslagen. Zij overtuigden de franse afgevaardigden van hun goede trouw en zegden dat zij steeds de vrede hadden gewild, doch dat zij hier samen moesten handelen én met de graaf én met de andere steden. Zij beloofden evenwel bij de stede-

14. H. Van Werveke, *op. cit.*, bl. 26. Id., *Lodewijk, graaf van Nevers en van Rethel, zoon van de graaf van Vlaanderen (1273?-1322). Een miskende figuur*, in: *Med. van de Kon. Vl. Acc. Lett. en Sch. Kunsten van België. Kl. der Letteren*, jg. 20 (1958), nr 7, bl. 55-56.

lijke magistraten aan te dringen en de brief van de koning te beantwoorden¹⁵.

Een nog grotere reden van misnoegdheid en van permanente onrust was het willekeurig optreden van Robrecht van Kassel, dat reeds vóór, doch vooral na 1320, de publieke opinie in beroering bracht. Op een handige manier had deze tweede zoon van de graaf van de moeilijke omstandigheden in Vlaanderen gebruik weten te maken om zijn persoonlijke macht te vergroten. In tegenstelling met zijn oudere broer Lodewijk I van Nevers, die zich in 1315 bij het conflict tussen Vlaanderen en Frankrijk afzijdig hield, en in 1317, toen oorlog dreigde, geen enkele keer in Vlaanderen verbleef, had Robrecht van Kassel (uit berekening?) actief de oorlogspolitiek van zijn vader gesteund¹⁶. Zozeer had hij het vertrouwen van de oude graaf weten te winnen dat hij vanaf 1318 (en misschien zelfs vroeger) in feite met het bestuur van het graafschap gelast werd. Zoals uit het memorandum van 1322 blijkt, was hij het die in 1319 de leiding had van het vlaamse leger, dat van uit Kassel tot de aanval wilde overgaan, toen plots de Gentenaren weigerden over de Leie te trekken¹⁷. Wanneer de graaf, in het voorjaar van 1320, zich klaarmaakte om naar Parijs te gaan voor de vredesbesprekingen, was het opnieuw Robrecht van Kassel die door hem benoemd werd tot « mambour, wardeur, deffendeur, gouverneur desseure tous et devant tous... »¹⁸.

Na de vrede van Parijs nam zijn macht zelfs nog toe. Zijn grootste triomf beleefde hij op het einde van 1320, toen zijn oudere broer Lodewijk I van Nevers, op grond van duistere beschuldigingen, op last van zijn vader aangehouden en in het kasteel van Rupelmonde opgesloten werd. De arrestatie van Lodewijk was in de eerste plaats het gevolg van een aktie onder bepaalde edelen, die hem vijan-

15. H. Vander Linden, *Les relations politiques de la Flandre avec la France au 14e siècle*, in: *Bull. C.R.H.*, 5e serie, dl. 3 (1893), bl. 494-496.

16. H. Van Werveke, *Lodewijk, graaf van Nevers*, ... bl. 45, 46-50.

17. *Memorandum van Brugge, 1322*, uitg. Kervyn, bl. 374.

18. Lille, Arch. Dép. du Nord, B. 1268, nr 5.267.

dig gezind waren, en vooral van Robrecht van Kassel en zijn omgeving¹⁹. Deze laatste zag immers in zijn broer, die bij de gemeenten zeer populair was, een ernstige hinderpaal om de macht in Vlaanderen volledig in handen te krijgen.

Het binnenlands bestuur van Robrecht lokte echter weldra hevig verzet uit. De Bruggelingen beschuldigden hem van machtsmisbruik, omkoperij en miskennis van de stedelijke privileges. Volgens het memorandum van 1322, aarzelde hij niet om de prijzen van bepaalde handelwaren kunstmatig op te drijven. Zo sloot hij met enkele van zijn partijgangers een overeenkomst om al het aluin dat zich in Vlaanderen bevond of ingevoerd werd, op te kopen en de verkoop ervan te monopoliseren om aldus de prijs voor eigen rekening naar believen te bepalen. Hebzucht, maar vooral berekening schijnen hier dit optreden te verklaren. Misschien wilde hij daarmee druk uitoefenen op een stad, waar de meerderheid hem niet gunstig gezind was. Daar het aluin in het fabricatieproces van het vlaamse laken een belangrijke rol speelde, bracht deze maatregel de belangen van de ondernemers sterk in het gedrang. Toen Brugge als vanzelfsprekend hierop reageerde en Robrechts plannen dwarsboomde, nam deze laatste zijn toevlucht tot andere middelen. Door toedoen van zijn partijgangers die in de schepenbank zaten, dwong hij de kooplieden, hetzij door geweld, hetzij door omkoperij, de waarschuwingen van de stad op dit punt te negeren²⁰. Bepaalde waren zoals zeem, geroofd goed e.a., die te Brugge gelost werden, liet hij opkopen terwijl dit aan anderen verboden werd. Het ergste was nog dat hij zichzelf liet omkopen en oogluikend toeliet

19. H. Van Werveke, *op. cit.*, bl. 57-58.

20. *Memorandum van Brugge, 1322*, uitg. Kervyn, bl. 370-71 : « It. dat mijn here R. makede binder stede van Brughe, metgaders andere lieden, eninghe omme alt aluun te copene dat int land was ende int land comen zoude, omme dat hiet ende de sine houden zouden met ere hand in hoghen ende in zwaren prise, ende ghemeenlike die coepsmanscepe ende tland der mede te verscalkene omme allene zinen wille te vulcomene in ghiericheiden. Ende als hie al die vors. enighe niet vulcomen mochte bi datter die ghoede van der stede jeghen waren, so dwanc hie den coepman dat hie die vorwarde quite schelden moeste bi forchen ende bi mieden, midz den ghonen die van siere partijen waren in wetten, die de miede hieven ».

dat de kooplieden levensmiddelen naar het buitenland exporteerden, hetgeen door de graaf verboden was ²¹.

Een andere bron van ergernis was, dat Robrecht van Kassel, zowel vóór als na 1320, de anti-franse politiek van zijn vader bleef steunen en de vrede saboteerde. Zo verbood hij de achterstallige sommen af te betalen die men de franse koning, krachtens de verdragen, nog verschuldigd was ²².

Zoals hierboven reeds werd aangetoond, is het duidelijk dat Robrecht een dergelijke politiek slechts heeft kunnen in stand houden doordat hij, zoals het memorandum meermaals aanstipt, over partijgangers beschikte, van wie hij er enkelen - zoals te Brugge - in de schepenbank had weten te loodsen ²³.

De misnoegdheid over het bestuur van Robrecht van Kassel nam te Brugge, bij de meerderheid van de bevolking, weldra zulke afmetingen aan, dat het in het voorjaar van 1321 tot een ernstige botsing kwam tussen de stad en de zoon van de graaf. Robrecht wilde de geest van verzet met geweld de kop indrukken. Waarschijnlijk rond die tijd liet

21. *Ibid.*, bl. 371.

22. *Ibid.*, bl. 371: « It. dat die achterstelle van tsoninx ghelde als van den paise verachtert blief te ghedene bi verbiedene van minen here R. ende van den ghonen die van siere alianchen waren, ende de welke hie in wetten hadde ghedaen zetten ».

23. *Memorandum*, 1322, bl. 370-71. Cfr. noten 20 en 22. De brugse stadsrekeningen, waarin de namen van de schepenen en de leden van de Raad opgetekend werden zijn echter voor de jaren 1319 tot en met 1331 (n.s.) verloren gegaan. Met behulp van andere archiefbronnen kan men voor 1321 (althans vóór het oproer van nov.) volgende schepenen terugvinden: Gilles van Rumbeke en Lamsin van de Lene (L. Gilliodts-Van Severen, *Inventaire diplomatique des archives de l'ancienne Ecole Bogarde*, dl. 1 Brugge 1899, bl. 203); Martin de Twynre en Jan Scinkel fs. Jans (Brugge, R.A., *oork. bl.* 4405); Wouter Danwilt, Jan de Mol, Gilles van Wingene, Pauwels Bernard fs. ser Niclais en Jan van Laepsuere (Ibid., *oork. bl.* 4089); Jacob van Coelkerke en Meus Gaye (Ibid., *oork. bl.* 11.675). Rekening houdend met de verdere gebeurtenissen van 1321-22, weten we dat Martin de Twynre en Jacob van Coelkerke en heel waarschijnlijk ook Jan de Mol, die allen tot de ambachten van de draperie behoorden, partijgangers waren van Robrecht van Kassel en de graaf (zie noten 57, 58 en 103). Belangrijk is ook het feit dat Martin de Twynre en Jan de Mol in 1320 eveneens in de schepenbank zetelden (Ibid., *oork. bl.* 4354).

hij de brugse poorter Jan Bonin, die te Damme woonde, 's nachts in zijn woning aldaar aanhouden²⁴. Deze Jan Bonin, blijkbaar een der hoofden van de tegenstand²⁵, had in de stedelijke politiek reeds een zekere rol gespeeld. In 1314 was hij schepen van Damme²⁶ en in 1316 (of 1315?) burgemeester²⁷. Ook in 1320 - het jaar voor de feiten - treffen we hem in de schepensbank aan²⁸. Om te beletten dat de inwoners van Damme of de Bruggelingen hem eventueel zouden bevrijden, deed Robrecht hem dadelijk naar het verder gelegen Aardenburg overbrengen, waar men hem zijn paard, geld en andere goederen afnam. Met de bedoeling namen van de oppositie los te krijgen, liet Robrecht hem eerst folteren en vervolgens, zonder vorm van proces, terechtstellen²⁹.

Deze ongehoorde provocatie, die regelrecht indruiste tegen de stedelijke vrijheden, verwekte te Brugge hevige beroering. Ver van zich daardoor te laten afschrikken, wilde Robrecht van Kassel de tegenstand nu in Brugge zelf breken. Vergezeld van de graaf en een gewapend gevolg

24. *Memorandum*, 1322, bl. 371.

25. Deze Jan Bonin behoorde ongetwijfeld tot de Bonins vander Pense, één van de vele takken van deze belangrijke brugse poorters- en ambachtsfamilie. Het waren poorters die meestal te Damme verbleven. Jan Bonin (dezelfde van 1321 of zijn vader) bewoonde in 1307 een groot huis op de markt aldaar (Damme, Archief St-Janshospitaal, *oork. z.n.*, op St-Matthijsavond 1306 o.s. « ande marect ten Damme naest Jans Bonins vorseit groten huse... »). Tevens bestond er een huis in de Kuiperstraat te Brugge, dat reeds bij het begin van de 14e eeuw de naam « ter Pense » droeg (cfr. L. Gilliodts-Van Severen, *Inv. des archives de la ville de Bruges, Introduction*, Brugge 1878, bl. 381).

26. Gent, S.A., *oork.* 287.

27. Damme, Arch. St-Janshospitaal, *oork. z.n.* op 10 april 1315 (in de tekst).

28. Brugge, Bisschoppelijk Archief (= B.A.), *Fonds St-Salvator, oork.* 169 (doos 3).

29. *Memorandum van Brugge*, 1322, uitg. Kervyn, bl. 371: « Item hoe dat hie dede houden onsen porter Jan Bonine ten Damme bin siere herberghen bi nachte, ende ghevoert was van den Damme tote Ardenburch, ende hem ghenomen ende gheroeft syn part ende al tgoet dat hy hadde, biede in ghelde ende in andren dinghen, ende dat hine dede pinen afgriselike ende ter doot doen smertelike ende confuselike, ende onverwonnen van allen faiten twelcke ghinc oppenbarlike ieghen die vriede van der steden van Brughe ende van al den lande ».

kwam hij kort daarop de stad binnen, waar hij 's nachts met zijn mannen overleg pleegde om de volgende dag zijn voornaamste tegenstanders te laten terechtstellen. De Bruggelingen waren echter op hun hoede. Toen hij 's anderendaags gewapend met zijn escorte op de markt verscheen, belette het samengestroomde volk hem zijn plan ten uitvoer te brengen. Daar Robrecht zijn zin niet kreeg en zich niet sterk genoeg achtte om een treffen met de Bruggelingen te wagen, trok hij samen met de graaf de stad weer uit. Om echter elke normale werking van de wettelijke rechtspraak te Brugge onmogelijk te maken, verplichtte hij de baljuw, de schout en alle andere vertegenwoordigers van de graaf, eveneens de stad te verlaten. Zoals het in die tijd de gewoonte was, trokken ook een aantal partijgangers van de graaf en van Robrecht uit hun vaderstad, om aldus aan te tonen dat zij in het conflict niet wensten betrokken te worden³⁰. Hetzelfde feit had zich trouwens ook in 1311 te Gent voorgedaan, tijdens een geschil tussen de maïcres en de volksklasse³¹.

Te Brugge gaf het vertrek van de graaf, Robrecht van Kassel, en enkele aanhangers aanleiding tot erge wanordelijkheden waarover echter geen bijzonderheden gekend zijn. Om de orde te handhaven en het bestuur van de stad in deze moeilijke omstandigheden te blijven verzekeren, moesten de schepenen, bij afwezigheid van vertegenwoordigers van de landsheer, op eigen gezag « pointen ende ordinanthen » uitvaardigen. Zoals uit het memorandum blijkt, lieten zij zich hierbij echter steeds leiden door een drietal fundamentele beginselen: het behoud van de vrede met Frankrijk, de soevereiniteit van de graaf en het behoud van de stedelijke privileges. Het was een duidelijk antwoord op de politiek van Robrecht van Kassel en het toont precies aan waar de kern van het conflict tussen deze laatste en de stad gelegen was³².

30. *Memorandum*, bl. 371-72. Zoals later zal blijken waren zij slechts met 27 (cfr. noot 40). De meeste aanhangers van de graaf en Robrecht hadden de stad niet verlaten.

31. J. Vuylsteke, *Uitleggingen tot de Gentsche stads- en baljuwsrekeningen*, Gent 1906, bl. 182.

32. *Memorandum*, bl. 372: « ... ende alle die ordinanthen waren

Het weerzinwekkend voorbeeld van machtsmisbruik door Robrecht tegenover de brugse poorter Jan Bonin, is anderzijds geen alleenstaand feit. Op een andere plaats maakt het memorandum gewag van twaalf gentse poorters die eveneens door hem werden aangehouden en zodanig gefolterd werden om bekentenissen af te leggen, dat ze sterven; dit alles « omme dat zie belet hadden dat die pais van Vrankericke ende van Vlaendren niet word tebroken ». Heel waarschijnlijk echter houdt deze gebeurtenis verband met de muiterij van Gent in 1319 en de daaropvolgende repressie, en moet onder de « pais van Vrankericke » de eerste vrede van Parijs van 1316 worden verstaan. Even wreed was zijn optreden te Kortrijk, waar enkele schepenen op zijn bevel geradbraakt werden, blijkbaar ook omdat zij zijn politiek hadden bekampt. Bij gebrek aan ander bronnenmateriaal is het echter onmogelijk te bepalen of deze gebeurtenissen zich in 1319 of in 1321-22 hebben afgespeeld ³³.

Heeft de graaf, na de dood van Jan Bonin en de daaropvolgende woelingen te Brugge, misschien ingezien dat zijn zoon hier te ver was gegaan? Na de feiten heeft Robrecht van Kassel in ieder geval een tijdlang het land verlaten om vijf bedevaartplaatsen te bezoeken, waartoe hij krachtens de vrede van 1316 verplicht was. Hij heeft deze vijf bede-

altoes ghemaect, behouden in allen dinghen den paise van Vranckerike, sheren rechte ende der vriede vander stede.»

33. *Ibid.*, bl. 374-375: « It. vanden scepenen van Cortrike die goede lieden waren ende loiale dewelke hie dede de lede breken ende up rad lecghen ». Uit het memorandum blijkt verder dat ook Oudenaarde en Geeraardsbergen grieven hadden tegen Robrecht. Er worden evenwel geen feiten aangehaald (*Ibid.*, bl. 375).

34. E. Rembry, *Saint-Gilles, sa vie, ses reliques, son culte en Belgique et dans le nord de la France*, dl. 2, Brugge 1881, bl. 45-46; M. Vanden Bussche, *Roc-Amadour. Les pèlerinages dans notre ancien droit pénal. Collection de documents inédits des 14e, 15e et 16e siècles*, in *Bull. C.R.H.*, 4e serie, dl. 14 (1887), bl. 40. De vijf bedevaartplaatsen die Robrecht in ketting bezocht waren: Compostella, Rocamadour, Nostre-Dame de Vauvent, Saint-Gilles en Nostre-Dame du Puy. Zie verder voor Saint-Gilles: F.L. Ganshof, *Pèlerinages expiatoires flamands à Saint-Gilles pendant le 14e siècle*, in *Annales du Midi*, dl. 78, nr. 77-78, Toulouse 1966, bl. 406, en A. Viaene, *Sente Gilles in Provenchen, een bedevaart uit het oude Vlaamse strafrecht*, in *Biekorf*, jg. 71 (1970) 1-2, bl. 10.

vaarten in ketting ondernomen. Zo werd hij o.a. op 22 mei te Saint-Gilles en op 17 juli 1321 te Rocamadour gesigna-leerd³⁴. Pas rond 22 aug. kwam hij naar Vlaanderen terug³⁵.

Ondertussen hadden beide partijen getracht een oplos-sing voor het geschil te vinden. Op last van de graaf werd een scheidsrechterlijke commissie opgericht, bestaande uit een lid van het grafelijke huis, nl. Jan van Namen, en de schepenen van Gent en Ieper. Op 23 juli besliste de brugse magistraat een 24-tal inwoners van de stad voor deze commissie in staat van beschuldiging te stellen, om zich te verantwoorden voor hetgeen zij tegen hun vaderstad hadden ondernomen³⁶. Het gaat hier vooral om partijgangers van de graaf en Robrecht, die de stad verlaten hadden. Toch kunnen er misschien ook personen bij zijn die in de woelinge te Brugge betrokken waren na het vertrek van Robrecht en zijn vader. Onder de beklaagden treffen we zowel poor-ters als ambachtslieden aan. Enkelen onder hen hadden vroeger reeds deel uitgemaakt van de brugse schepenbank. Dit was het geval met: Jacob de Garencoper, Jan de Mutere, Jan Bachtenkist, Wouter Urbaen, Jan Scinkel, f. ver Grielen en Gilles van Hansbeke³⁷.

35. Cfr. vidimus van 22 aug. 1321, met vijf certificaten van de be-zochte bedevaartplaatsen, in: Lille, Arch. Dép. du Nord, B. 259; J. Vuylsteke, *Gentsche stads- en baljuwsrekeningen*, dl. 1. Gent 1900, bl. 148.

36. Gent, R.A. Fonds St-Genois, oork. 1386.

37. Ibid., oork. 1386; Jacob de Garencoper komt voor als schepen van Brugge in 1311, 1315 (Brugge, S.A., *Rek. 1311*, fol. 27 v°; *Rek. 1315*, fol. 37) en in 1317 (Brugge, Arch. St-Janshospitaal, oork. 371); Jan de Mutere in 1312, 1315 (Brugge, S.A., *Rek. 1312*, fol. 18; *Rek. 1315*, fol. 11) en in 1319 (Brugge, Arch. O. L. Vrouw der Potterie, *Reg. 1*, fol. 187); Jan Bachtenkist in 1318 (Brugge, S.A., *Rek. 1318*, fol. 15) en in 1320 (Gent, R.A., *St-Genois 1378*); Wouter Urbaen in 1307 (Brugge, S.A., *Rek. 1307*, fol. 40); Jan Scinkel fs. ver Grielen in 1316 (ibid., S.A., *Rek. 1316*, fol. 18) en Gilles van Hansbeke in 1320 (ibid., R.A., oork. bl. 4288). Tot de poorters behoorden: Jan Bachtenkist (cfr. noot 10) en Jan Scinkel fs. ver Grielen (Lille, Arch. Dép. du Nord, B 263, nr 5901); Gilles van Hansbeke was molenaar (Gent, R.A., Fonds Oork. *graven van Vlaanderen*, nrs 337 en 368); Jacop de Garencoper was een rijk drapier (J. De Smet, *De inrichting van de poortelijke ruitery te Brugge in 1292 en haar indeling in gezindbeden in 1302*, in: *Kon. Vl. Ac. van Taal en Letterk., Versl. en Med.*, aug.-sept., 1930, bl. 490). In 1316 was hij burgemeester van de Raad (Brugge, S.A.,

Eveneens op 23 juli gaf de stad een vrijgeleide (geldig tot 26 juli) aan Jan de Wale, baljuw van Aardenburg, en aan zijn gevolg om het lichaam van de vermoorde Jan Bonin naar Brugge over te brengen³⁸.

De oplossing van het conflict liet echter op zich wachten. Pas in het najaar schijnen de voorbereidende besprekingen vaste vorm te hebben aangenomen. Misschien stond de aanwezigheid van de graaf te Brugge op 17 oktober daarmee in verband³⁹.

Op 29 oktober 1321 viel te Damme de uitspraak van de scheidsrechterlijke commissie, samengesteld uit: Jan van Namen, de gentse schepenen Willem Utenhove en Ghiselbrecht Ruebe en hun ieperse collega's: Andries Broederlam en Pieter Peper. Een eerste artikel behelsde het herstel van de vrede tussen Brugge en 27 inwoners die destijds, als aanhangers van de graaf en Robrecht, de stad hadden verlaten. Aan deze laatsten werd amnestie verleend, en zij kregen de toelating om op 1 november daaropvolgend terug te keren. Zij moesten echter zweren te vrede te eerbiedigen. Indien een van beide partijen (Brugge of de 27) de vrede schond, zou zij vervolgd en veroordeeld worden voor « soendinc brake » en doodslag. Verder werd aan diegenen, die bij de aanhouding of de dood van Jan Bonin gewond werden, een som van 500 lb. par. toegekend. Dit bedrag zou onder hen verdeeld worden onder toezicht van de baljuw van Brugge en de schepenen van Gent en Ieper. Brugge aanvaardde de scheidsrechterlijke uitspraak. De graaf van zijn kant vergaf in zijn naam en in deze van Robrecht van Kassel, al hetgeen de stad tegen hen had ondernomen⁴⁰.

De vrede was echter van korte duur.

Rek. 1316, fol. 18 v°); Jan de Mutere behoorde tot de volders (ibid., *Rek. 1318*, fol. 51) en Wouter Urbaen tot de scheerders (ibid., *Rek. 1318*, fol. 63 v°).

38. Gent, R.A., *Fonds St-Genois*, oork. 1385.

39. Ibid., *Oorkonden der graven van Vlaanderen*, nr 594.

40. I. L. A. Diegerick, *Inventaire analytique et chronologique des chartes et documents appartenant aux archives de la ville d'Ypres*, dl. 7 (supplement), Brugge 1868, bl. 53; *Memorandum van Brugge*, 1322, uitg. Kervyn, bl. 372-73. Op te merken valt dat in het stuk

Toen twee poorters : Gherwin Bonin fs. Gherwins en Lamsin Tolnare, in strijd met de privileges en ondanks de vrede van oktober en de vergiffenis die de graaf aan de stad had geschonken, voor de rechtbank werden gedaagd, brak de herrie opnieuw los. Alhoewel geen bijzonderheden daaromtrent gekend zijn, hebben de aanhangers van Robrecht van Kassel en de graaf hier blijkbaar personen willen treffen die hun plannen in Brugge dwarsboomden. De schepenen, van wie de meerderheid Robrecht niet gunstig gezind was, stelden echter de zaak uit en hielden die in beraad. Toch was de beroering rond deze gebeurtenis zo groot, dat Gent het nodig achtte op 15 november een afgevaardigde naar de graaf te Kortrijk te zenden, om hem te verzoeken zich aan de uitspraak van de scheidsrechterlijke commissie van 29 oktober te houden ⁴¹

Te Brugge zat men echter niet stil. Om druk uit te oefenen op de schepenbank en wellicht om zich van de macht meester te maken, riepen de partijgangers van de graaf (onder wie enkele schepenen zelf) Robrecht van Kassel naar de stad. De komst van Robrecht en het opnieuw in beschuldiging stellen van Gherwin Bonin en Lamsin Tolnare, deden de maat overlopen.

Op 18 november 1321 brak het oproer los.

van Diegerick en Jan de Suppere vermeld wordt i.p.v. Jan Bonin uit het *Memorandum*. Toch wordt hier duidelijk dezelfde persoon bedoeld. Blijkbaar gaat het om een bijnaam van Jan Bonin; Cfr.: J. Vuylsteke, *Gentsche stads- en baljuwsrekeningen*, (= G.S.B.R.), dl. 1, bl. 149 en G. Des Marez en E. De Saegher, *Comptes de la ville d'Ypres (1267-1329)* (C.R.H.), dl. 2, Brussel 1913, bl. 200.

41. *Memorandum van Brugge, 1322*, uitg. Kervyn, bl. 373; G.S.B.R., uitg. Vuylsteke, dl. 1, bl. 150; Gherwin Bonin en Lamsin Tolnare komen voor op de lijst van de 24 Bruggelingen, die door de stadsmagistraat op 23 juli 1321 in beschuldiging werden gesteld voor de commissie van Jan van Namen. Deze lijst bevat vele namen van aanhangers van de graaf en Robrecht die men later regelmatig terugvindt, zoals Jacob de Garencoper e.a. (zie noot 37). Toch komen er personen op voor, die men nergens meer bij deze groep aantreft. Dit is o.m. het geval met Gherwin Bonin en Lamsin Tolnare. Waarschijnlijk hebben zij, bij hun terugkeer te Brugge op 1 nov., hun oude partijgangers in de steek gelaten en zich daardoor de wraak van deze laatsten op de hals gehaald. Dit verklaart meteen waarom het huis en de goederen van Gherwin, bij het oproer van 18 nov., door de aanhangers van de graaf zullen geplunderd worden (cfr. noot 53).

In tegenstelling met de woelingen in het voorjaar van hetzelfde jaar, kwam het nu tot een echte opstand tegen Robrecht en de graaf en tot een bloedig treffen tussen voor- en tegenstanders van deze laatsten.

Tevergeefs trachtte de baljuw het volk, dat waarschijnlijk vóór de rechtszaal was samengestroomd, uiteen te doen drijven. Uiteindelijk trok de woedende menigte af doch verzamelde zich gewapend op de markt. Toen Robrecht van Kassel dit bemerkte verliet hij in allerijl de stad. Vrezend door hun tegenstanders onder de voet te worden gelopen, grepen nu ook de partijgangers van de graaf en van Robrecht naar de wapens⁴².

Voor het eerst is nu ook met zekerheid gekend welke bevolkingsgroepen tot beide partijen moeten worden gerekend. Uit een opdracht die enkele dagen na de opstand, op 4 december, door de graaf aan Robrecht werd gegeven, blijkt duidelijk dat, tegenover de meerderheid van de bevolking, de drie grote ambachten d.w.z. de wevers, volders en scheerders het voor de vorst en Robrecht van Kassel opnamen⁴³. Ook leden van kleine ambachten en enkele volksgezinde poorters sloten zich bij hen aan⁴⁴. Op de eerste folio's van de speciale brugse stadsrekening van 1321-22, treft men de namen aan van een aantal Bruggeelingen, die als aanhangers van de graaf en Robrecht op 18 nov. de stad hebben verlaten en wier goederen door de stadsmagistraat in beslag werden genomen. Klaarblijkelijk gaat het hier alleen om de leidende kern van deze opstand. Velen onder hen waren bekende figuren die in het politieke leven van Brugge vroeger reeds een zeer belangrijke rol

42. *Memorandum van Brugge, 1322*, uitg. Kervyn, bl. 373; Brugge, S.A., *Spec. rek. 1321-22*, fol. 1 «welc discord begonste swoensdaghes vor Sinte Katelinen daghe int jaer MCCCXXI ...»; Ook J. Meyerus, *Commentarii ...*, bl. 123, geeft dezelfde datum op «Decimoquarto calend. Decembres orta invenio Brugis nescio quam seditionem».

43. Brussel, Alg. Rijksarchief (= A.R.A.), *Trésor de Flandre*, serie 1, oork. 2263.

44. Brugge, S.A., *Spec. rek. 1321-22*, fol. 1-5 en 7.

45. *Ibid.*, fol. 1-5; Voor Pieter de Coninc en Jan Heme in 1302, zie: J.F. Verbruggen, *Pieres de Coninc et Jean Breidel ...*, bl. 61. Jan van de Poele en Pieter de Coninc werden juist vóór de Guldensporenslag te Kortrijk tot ridder geslagen (*Ibid.*, bl. 62).

hadden gespeeld. Dit geldt in de eerste plaats voor enkele veteranen uit de vlaamse vrijheidsstrijd van 1302-1305 tegen Frankrijk, zoals de wever Pieter de Coninc, de volder Jan Heme en de poorter Jan van de Poele⁴⁵. Ook in 1309 hadden de Coninc en Heme zich met de ambachten van de draperie krachtdadig verzet tegen de uitvoering der bepalingen van het verdrag van Athis (1305), in tegenstelling met de poorterie en de rijke ambachten van makelaars, vleeshouwers en visverkopers, die de voorwaarden van de koning wilden aanvaarden⁴⁶. Onder de volksgezinde poorters die in 1321 partij kozen voor de graaf en Robrecht vinden we o.m. de namen van Rogier van Coudebrouc, Jan Bertoen, Jacob de Garencooper, Jan Scinkel f. ver Grielen, Jan Bachtenkist e.a. Sommigen onder hen waren reeds betrokken geweest bij de woelingen in het voorjaar⁴⁷.

Toch mag de term : drie grote ambachten, uit de grafelijke brief van 4 december niet al te letterlijk worden opgenomen. Uit een nadere ontleding van de bronnen blijkt dat niet alle wevers, volders en scheerders tot de partij van de graaf behoorden en de stad hebben verlaten. In de speciale rekening van 1321-22 vindt men op de folio's 6 tot 7v^o de samenstelling van het brugse leger dat na de opstand van 18 nov. werd gevormd om zich tegen de blokkade van de stad door Robrecht en zijn aanhangers te verzetten. Deze lijst werd opgemaakt om het geld, dat voortkwam van de verkoop van het aangeslagen goed der uitgeweken partijgangers van Robrecht, te verdelen over de poorterie en de ambachten, in evenredigheid met het contingent dat zij in het gemeenteleger moesten leveren. In dit leger worden hier ook wevers, volders en scheerders vermeld, doch met effectieven die ver beneden het normale contingent liggen dat zij gewoonlijk leverden bij de samenstelling van het gemeenteleger⁴⁸. Ook enkele thesauriers van de bijzondere

46. J.F. Verbruggen, *op. cit.*, bl. 85.

47. *Spec. rek. 1321-22*, fol. 1-5; Cfr. noot 37; Jan Scinkel fs. ver Grielen mag niet verward worden met een familielid: Jan Scinkel fs. Jans. Deze laatste was in 1321 schepen van Brugge (zie noot 23), opperhoofdman van de poorters en tegenstander van de graaf en Robrecht (*Spec. rek.*, fol. 6).

48. *Ibid.*, fol. 6; J.F. Verbruggen, *De organisatie van de militie*

rekening der aangeslagen goederen van 18 nov. 1321 behoren tot het weversambacht. Zij stonden dus niet aan de zijde van de graaf. Dit is het geval met Jacob van Staden en Clais de Landshere⁴⁹. De speciale rekening maakt trouwens melding van het feit dat enkele leden van de kleine ambachten der « lijscleetwevers » en « wulleslares » eveneens de stad hebben verlaten, terwijl de overigen bleven⁵⁰.

Uit dit alles blijkt dat het eenheidsfront der brugse draperie-arbeiders uit de jaren 1302-1309, in 1321 uiteengevallen was. De oorzaak ligt waarschijnlijk in het feit dat een radicale vleugel met Pieter de Coninc en Jan Heme, gesteund door enkele volksgezinde poorters, Robrecht van Kassel (en dus de graaf) gunstig gezind was, omdat hij, zoals vroeger werd aangetoond, o.m. verboden had de zware achterstallige sommen aan de koning van Frankrijk te betalen (cfr noot 22). Blijkbaar sloot een meer gematigde vleugel van de draperie zich bij de andere bevolkingsgroepen aan, die van oordeel waren dat, door de akkoorden van 1316 en 1320, de anti-franse politiek van de graaf en Robrecht voorbijgestreefd was.

Belangrijk is ook het feit dat een ander volksleider nl. de vleeshouwer Jan Breidel, die nog in 1309, bij de opstand te Brugge tegen het verdrag van Athis, aan de zijde van Pieter de Coninc en Jan Heme had gestaan, nu in 1321, met zijn ambacht, bij de tegenstanders van de graaf en Robrecht van Kassel opgemerkt wordt⁵¹.

De opstand van 18 november 1321 te Brugge schijnt bijzonder erg te zijn geweest. Terwijl de tegenstanders van Robrecht van Kassel zich op de markt verzamelden⁵², gingen een gedeelte van de wevers, volders, scheerders e.a., die voor hem partij trokken, heftig te keer. De speciale

te Brugge in de 14e eeuw, in : *Hand. Emulatie Brugge*, dl. 87 (1950), bl. 165, 168-69.

49. *Spec. rek.*, fol. 1; Jacob van Staden was wever (Th. de Limburg-Stirum, *Codex ...*, dl. 1, bl. 407 en 412); Clais de Landshere eveneens (Brugge, S.A., *Rek. 1318*, fol. 63).

50. *Spec. rek.*, fol. 7.

51. *Ibid.*, fol. 9. Voor de rol van Jan Breidel na 1305, en meer bepaald in 1309, zie : J.F. Verbruggen, *Pieres de Coninc et Jean Breidel ...*, bl. 85.

52. Cfr. noot 42.

rekening van 1321 maakt gewag van meer dan 40 brugse poorters en ambachtslieden wier bezittingen (huizen en goederen) door de aanhangers van Robrecht beschadigd of vernield werden. Bij de poorters Jan Hoofd f. Wouters en zijn broer Gilles, was de schade het grootst, nl. respect. 406 lb. 12 s. 16 d. en 328 lb. 15 s. 33 d. sterke munt. Onder de ambachtslieden moesten vooral de vleeshouwers Jan van Bassevelde en Jan Breidel het ontgelden. Bij deze laatste werd voor 100 lb. schade aangericht⁵³. Interessant is wel het feit dat deze vier voornoemde personen in 1318 deel hadden uitgemaakt van een speciaal comité van 73 man, dat tot doel had de toenmalige magistraat bij te staan bij het handhaven van de orde en de rust in de stad, die toen ook in opstand was⁵⁴. Alle getroffen personen zouden naderhand vergoed worden⁵⁵.

Bij het gewapend treffen tussen beide partijen zijn er, volgens een waarschijnlijk verloren gegane bron aangehaald door de 16e eeuwse compiler Meyerus, doden gevallen, nl. de schepen Jan de Mol (wever) en een persoon bijgenaamd « Mutrius » in wie we gemakkelijk Jan de Mutere herkennen⁵⁶. Klaarblijkelijk hebben we hier met aanhangers van Robrecht van Kassel te doen. Jan de Mutere was reeds betrokken geweest bij de woelingen in het voorjaar van 1321. Jan de Mol maakte in 1318 deel uit van de schepenen die de graaf hun steun toezegden bij een eventuele oorlog tegen Frankrijk⁵⁷.

53. *Spec. rek.* 1321-22. Op de folio's 8-9 worden de voorschotten opgegeven die door de thesauriers van de rekening der aangeslagen goederen werden uitgekeerd aan diegenen die schade hadden opgelopen. Verder (fol. 14-15) komen de sommen voor die de stad aan deze personen nog verschuldigd was om de schade volledig te vergoeden. Alle bedragen worden steeds in sterke munt aangegeven (fol. 1, vb. 2 lb. sterke munt = 6 gewone ponden). Bij Gherwin Bonin bedroeg de schade: 148 lb. 22 s. 8 d. (*Ibid.*, fol. 8 en 14 v°).

54. Brugge, S.A., *Rek.* 1318, fol. 63-63 v°.

55. *Ibid.*, *Spec. rek.* 1321-22, fol. 11-11 v°.

56. J. Meyerus, *Commentarii* ..., bl. 123; Deze personen komen inderdaad in de teksten niet meer voor. De weduwe van Jan de Mutere hertrouwde later met de brugse volder Jan de Vos van Bredebe (zie daarvoor: N. De Pauw, *L'enquête de Bruges* ... 1328, bl. 685).

57. Cfr. noten 10 en 37.

De wevers, volders, scheerders e.a., die voor de graaf en Robrecht partij hadden gekozen, werden door de poorters en de andere ambachtslieden binnen Brugge verslagen. Zij verlieten de stad in groep, « met ontwondene banieren ». De baljuw van de graaf trok met hen mee. Alle goederen van de uitgewekenen werden door de magistraat aangeslagen en publiek verkocht. De bijzondere rekening van 1321 vermeldt in dit verband echter slechts 33 personen. Het is duidelijk dat het hier slechts om de leidende figuren van de opstand gaat of om diegenen die iets bezaten. Onder hen bevonden zich : Pieter de Coninc, Jan Heme, Jan van de Poele, Rogier van Coudebrouc, Jan Bertoen, Jan Bachtenkist, meester Jan Raepsaed, schepenen Martin de Twynre, Jan Scinkel fs. ver Grielen, Pieter de Man e.a. ⁵⁸.

De inventaris der aangeslagen goederen is zeer belangrijk voor de kennis van de levenswijze en de materiële welstand bij poorters en ambachtslieden in het eerste kwart van de 14e eeuw. Bij vele ambachtslieden van de draperie blijkt alleen de verkoop van hun huisraad enige ponden te hebben opgebracht. Het waren meestal vrienden of familieleden die

58. *Memorandum* 1322, bl. 373; Brussel, A.R.A., *Trésor de Flandre*, serie 1, oork. 2263; Brugge, S.A., *Spec. rek.* 1321, fol. 1-5. Rogier van Coudebrouc was ongetwijfeld één der meest invloedrijke figuren in de rij der volksgezinde poorters. Vóór 1321 komt hij niet minder dan zes maal in de schepenbank voor, nl. in 1307 en 1312 (Brugge, S.A., *Rek.* 1307, fol. 40; *Rek.* 1312, fol. 18); 1314 (*Ibid.*, B.A., *Cart. Urbanisten*, fol. 17); 1318 (*Ibid.*, S.A., *Rek.* 1318, fol. 15) en als burgemeester van de schepenen in 1316 (*Ibid.*, *Rek.* 1316, fol. 18) en in 1320 (Gent, R.A., *Fonds St-Genois*, oork. 1378). Viermaal was hij lid van de Raad in : 1306, 1308, 1311 en 1315 (Brugge, S.A., *Rek.* 1306, fol. 28 v°, 1308, fol. 40; 1311, fol. 27 v° en 1315, fol. 37). In 1310 vindt men hem als deken van de Halle (*Ibid.*, *Rek.* 1310, fol. 10 v°). Hij woonde in een huis, dat aan de stad toebehoorde. Het was gelegen achter het « Ghiselhuus » (waar zich nu het stadhuis bevindt), op de Reie (*Ibid.*, *Rek.* 1315, fol. 3 en 17 v°; *Rek.* 1316, fol. 11 v° en 13 v°). Hij was eveneens leenman van de graaf, van wie hij een leengoed hield van ± 200 gemeten op de parochie Waardamme. Wegens zijn deelname aan de opstand van Kustvlaanderen aan de zijde van de rebellen, werd het in 1329 verbeurd verklaard. (Zie J. Mertens, *Les confiscations dans la châtellenie du Franc de Bruges après la bataille de Cassel*, in : *Bull. C.R.H.*, dl. 134, 1968, bl. 275). Meester Jan Raepsaed was, sinds 22 jan. 1321, « stadschirurgien » van Brugge met een jaarlijkse vergoeding van 50 lb. par. (L. Gilliodts-Van Severen, *Inv.*, dl. 1, bl. 332).

het goed terugkochten. Zo werd de huisraad van Pieter de Coninc verkocht voor 20 lb., die van Jan Heme voor amper 11 lb. 6 s. 8d. Bij vele andere wevers en volders was de opbrengst nog geringer⁵⁹. Vergelijkt men hiermee de sommen die door de stad aan andere ambachtslieden werden uitgekeerd voor de schade aan hun bezittingen (306 lb. aan de vleeshouwer Jan van Bassevelde; 100 lb. aan de vleeshouwer Jan Breidel, eveneens een vroeger volksleider) dan ziet men dat de kloof tussen de werklieden van de draperie en de leden van bepaalde andere ambachten, in 1321 reeds zeer diep was. De tegenstelling met de poorterie is natuurlijk nog opvallender. Bij enkele volksgezinde poorters, die als aanhangers van de graaf eveneens de stad hadden verlaten, werden aanzienlijke hoeveelheden koopwaar in beslag genomen, vooral wol, laken, wijn en huiden, alsook grote voorraden turf, tarwe e.a.⁶⁰. Toch is het typisch dat ook bij deze rijke poorters, de huisraad in die tijd uiterst sober was.

Na hun nederlaag bleven de brugse opstandelingen een tijdlang buiten de stadsmuren, in afwachting van een eventuele oplossing van het geschil⁶¹. Van zijn kant deed de graaf, die zich te Kortrijk bevond, beroep op de grote steden Gent en Ieper om over het conflict te beraadslagen. Op 26-28 nov. werd daartoe in de Leiestad een parlement belegd, waarop waarschijnlijk ook Robrecht van Kassel aanwezig was⁶². Wat daar gezegd werd is niet gekend doch er werd geen oplossing bereikt. Ten einde raad gaf de oude graaf dan op 4 december aan Robrecht volmacht om het oproer met geweld te dempen. Aan alle edelen en niet-edelen werd bevel gegeven hem in zijn actie tegen Brugge

59. Brugge, S.A., *Spec. rek.* 1321-22, fol. 2 v°.

60. *Ibid.*, fol. 3 v°. Zo werden in het huis van Jan Bertoen o.m. 74 « strypte lakene » aangetroffen, die op 956 lb. sterke munt werden geschat. Bij Jacob de Garencooper vond men 27 gehele lakens « pleine ende strypte » ter waarde van 596 lb. Daarenboven schatte men « alle die stix, groot ende cleene, pleine ende strypte » lakens op 1167 lb. en 13 d. In de kelders van Jan van de Poele trof men, naast een grote partij wol, nog 30 vaten wijn aan, geschat op 493 lb. 6 s. en 8 d.

61. *Memorandum* 1322, bl. 373.

62. *G.S.B.R.*, uitg. J. Vuylsteke, dl. 1, bl. 150.

te steunen⁶³. Hier beging de graaf zijn zoveelste vergissing. Door Brugge over te leveren aan de wraak van de gehate Robrecht van Kassel was elke kans op een spoedige ontknoping van het geschil bij voorhand verkeken. Terwijl de schepenen van Gent en Ieper, mede op verzoek van Brugge, hun besprekingen voortzetten⁶⁴, kwam Robrecht terug en rukte met zijn aanhangers uit de drie grote ambachten en anderen, naar Damme met de bedoeling Brugge langs het Zwin te blokkeren en aldus elke handelsbedrijvigheid tussen de grote havenstad en het buitenland onmogelijk te maken⁶⁵.

Van uit Damme richtte Robrecht van Kassel een dringende oproep tot de ridders en edelknappen van het Vrije en andere plaatsen om zijn strijdmacht te versterken. Tegen een eventuele aanval van de Bruggelingen werden de inwoners van Damme verplicht hun stad te versterken. Om de scheepvaart en elk handelsverkeer in de richting van Brugge onmogelijk te maken liet Robrecht staken in het Zwin slaan, schepen in de vaargeul zinken en de Spei, die eigendom was van Brugge, sluiten. Vreemde kooplieden en poorters, die zich naar Brugge waagden, werden door gewapende benden van hun paarden, geld en goederen beroofd en kwamen in de gevangenis terecht. Het was de boeren verboden levensmiddelen naar de geblokkeerde stad te zenden. Wapenknechten die in de kastelen van de edelen en in de dorpskerken gelegerd waren, eisten daarenboven van de boeren vee, veldprodukten en huisraad op⁶⁶.

Alhoewel Robrecht hier handelde op uitdrukkelijk bevel van de graaf, verwekte de houding van de adel, te Brugge, bittere ontsteltenis. In een brief van 15 januari 1322, gericht

63. Brussel, A.R.A., *Trésor de Flandre*, serie 1, oork. 2263 « ... mandons et demandons par ces presentes lettres a tous nobles et non nobles, nos subgies, quels que il soient que il en ce faisant entendent et obeissent a no dit fil Robert aussi avant comme il feroient a nous ... ».

64. G.S.B.R., uitg. Vuylsteke, dl. 1, bl. 150-51.

65. *Memorandum* 1322, bl. 373-74; J. Meyerus, *op. cit.*, bl. 123; Ook een post uit de latere brugse stadsrekening van 1333 (n.s.), fol. 99 v°, heeft daarop betrekking: « Bi Gillis van Aertrike, Pieter van Straten van scaden die hi ghehadt hadde duer de stede wille als de drie ambochte laghen in den Dam, 4 lb. 4 s. ».

66. *Memorandum*, 1322, bl. 374; Cfr. noot 67.

tot de adel van het West-Vrije, spreekt de stadsmagistraat zijn verwondering uit over het gedrag van de ridders en de edelknappen uit deze streek. Aan Jan van Gistel, Bouden van Moregem, Wouterman van Gent, Arnoud van Beerst, Wouter de Vos e.a. geven ze de verzekering dat de stad niet in opstand is gekomen om het gezag van de graaf te ondermijnen, doch uitsluitend tegen het tergend machtsmisbruik van Robrecht van Kassel, die hun vrijheden en deze van gans Vlaanderen met de voeten had getreden. Verder herinneren zij eraan, dat Brugge, door tussenkomst van de grote steden en door leden van de seculiere en reguliere geestelijkheid, steeds een overeenkomst met de graaf en Robrecht had nagestreefd, doch er nooit in geslaagd was. Tenslotte verzoeken ze de adel de voedselblokkade op te heffen en af te zien van elke vorm van geweld tegen hun stad⁶⁷.

Het is dan ook met het oog op de verdediging van de stad en het verbreken van de blokkade langs Damme, dat te Brugge het gemeenteleger werd opgeroepen en een speciaal comité van hoofdmannen en tienmannen werd gevormd, zoals uit de speciale rekening van 1321-22 blijkt⁶⁸. Over de krijgsverrichtingen tussen beide partijen is echter niets gekend.

Omtrent dit tijdstip schijnt de graaf ook in moeilijkheden te zijn gekomen met Gent. Op 19 jan. 1322 trok een afgevaardigde van deze stad naar de graaf te Kortrijk « omme (hem) te togene tgrote onrecht dat hi doet der stede van Ghend ende harre vrijheden ». Meer bijzonderheden geeft deze post uit de gentse stadsrekening van 1321-22 niet⁶⁹. Hoogstwaarschijnlijk kan men hier een reactie van

67. Th. de Limburg-Stirum, *Codex ...*, dl. 2, bl. 351-52. Jan van Gistel, Wouterman van Gent, Arnoud van Beerst en Wouter de Vos waren leenmannen van de graaf van Vlaanderen (Brussel, A.R.A., afd. *Rekenkamer*, Reg. 45.925, fol. 23, 29, 30 en 53 v°). Bouden van Moreghem hield op de parochie Kockelare een leen van de zuster van Enguerrand de Guines, heer van Coucy, met wie hij verwant was. Bouden overleed vóór 19 okt. 1322 en het leengoed kwam dan in handen van Enguerrand. (Brugge, R.A., *oork. Vrije*, nr 129).

68. Brugge, S.A., *Spec. rek. 1321-22*, fol. 9 v°.

69. G.S.B.R., uitg. Vuylsteke, dl. 1, bl. 151.

deze stad zien tegen de zoveelste willekeurige maatregel van Robrecht van Kassel. In het reeds zo dikwijls geciteerde memorandum van Brugge van 1322, waarin op het einde ook een aantal grieven van de Gentenaren vervat zijn, is op een bepaald ogenblik sprake dat Robrecht een tol gelegd had op de Lieve, een kanaal dat van Gent naar Damme liep en daar in het Zwin uitmondde. Het was het bezit van de stad Gent ⁷⁰. Het feit dat het grafelijke leger van Robrecht van Kassel, bij het blokkeren van Brugge, zich juist op dat moment te Damme bevond, laat vermoeden dat Robrecht wellicht dan deze tol op de Lieve heeft gelegd (misschien te Damme zelf) om met de opbrengst ervan zijn actie tegen Brugge te financieren. Voor de gentse handel was deze maatregel schadelijk. Hier ligt meteen de verklaring waarom Brugge en Gent, die beiden door Robrecht van Kassel in hun handelsbedrijvigheid gehinderd werden, niet lang nadien een alliantie zullen sluiten (cfr. noot 77).

Toen Brugge, ondanks de blokkade niet begaf, werd het graaf Robrecht van Bethune duidelijk dat een politiek van geweld de toestand niet zou oplossen. Op aanraden van zijn omgeving en van de steden Gent en Ieper, die tijdens de maand januari voortdurend voor een overeenkomst hadden geijverd ⁷¹, besloot de graaf op 17 (of 24) januari opnieuw een scheidsrechterlijke commissie aan te stellen, bestaande uit Jan van Namen en de schepenen van Gent en Ieper (of telkens 4 schepenen door elk van beide steden afgevaardigd), met de bedoeling tot een oplossing van het geschil te komen ⁷². Brugge aanvaardde het compromis, beloof-

70. *Memorandum 1322*, bl. 375. « It, dat hi dede legghen ene tolne tonrechte in ene riviere behorende der stede van Ghend diemen heet de Lieve, dewelke trect van Ghend ter Damme, ende es de rechte ervachtichede vander stede van Ghend ».

71. *G.S.B.R.*, dl. 1, bl. 151.

72. Paris, Bibliothèque nationale, *Mélanges Colbert*, *afd. oork.*, doos 391, nr 614. « Nous pour nous, pour Robert no fil et ceaus de dehors desus dit, de quelconque condition quil soient et qui ont este de no partie avoques nous et le dit Robert no fil se sont tenu, les quelz nous comprendons, sommes mis et compromis, metons et comprometons en no chier et ame frere Jehan de Flandres, conte de Namur, et ens es eschevinages de nos dites deus boines villes de Gand et d'Ypre ou en quatre eschevins de chascune ville

de de beslissingen van de commissie te aanvaarden en na te leven en gaf haar de toestemming alle personen op te roepen wier verklaringen en getuigenissen van enig nut zouden kunnen zijn. De volmacht van de arbiters zou reiken tot 24 juni 1322⁷³. Om de zaken tot een goed einde te brengen, beloofde Brugge aan Jan van Namen een som van 200 lb. groten, waarvan hij er, in het voorjaar van 1322, reeds 102 lb. 2 s. 7 d. ontving⁷⁴.

Terwijl de scheidsrechterlijke commissie in de maand februari o.m. besprekingen voerde te Ieper⁷⁵, bleef het leger van Robrecht van Kassel Damme bezetten en, ondanks het compromis, het vrije handelsverkeer belemmeren⁷⁶. Vooral Brugge, doch ook Gent, voelden zich in hun economische positie bedreigd. Daar de oude graaf blijkbaar de speelbal was geworden van zijn heerszuchtige zoon en de scheidsrechterlijke commissie er niet in slaagde spoedig tot een bevredigende oplossing van het geschil te komen, besloten zij zelf hun belangen en ook deze van de gehele vlaamse gemeenschap te behartigen. Op 8 maart 1322 sloten beide grote steden een alliantie waarbij zij zich verbonden elkaar onderling te zullen bijstaan bij het verdedigen van hun voorrechten, wetten en gewoonten, en tevens er voor te waken dat het vrije handelsverkeer, dat de basis vormde voor de nijverheid, in gans Vlaanderen zou gewaarborgd worden. Elke inbreuk op de alliantie zou onmiddellijk aan de stedelijke magistraten worden meegedeeld. Een comité, samengesteld uit vijf leden van elke stad, zou voor de uitvoering instaan. Voor Brugge waren het : Wouter de Rudder, Gilles van Aertrike, Kerstiaen Potterie, Jan Breidel en Nicolaas Bonin⁷⁷.

des dites deus villes, qui pour ce seront depute de par eaus ». In een vidimus van 25 maart 1323 (R.A. Gent, Fonds St.-Genois, nr. 1388) komt dit stuk eveneens voor. Daar echter is de datum : 24 januari.

73. Gent, R.A., *Fonds St-Genois*, oork. 1387; Cfr. *G.S.B.R.*, uitg. Vuylsteke, dl. 1, bl. 151.

74. Brugge, S.A., *Spec. rek. 1321-22*, fol. 9 v°.

75. *G.S.B.R.*, uitg. Vuylsteke, dl. 1, bl. 152.

76. Cfr. noot 80.

77. Brugge, S.A., *oork. 282* (met verkeerde datum in de inventaris van L. Gilliodts-Van Severen). Op de keerzijde van het dokument staat, dat het gaat om een verbond tussen Brugge en Gent « als

De scheidsrechterlijke commissie van haar kant slaagde er ook de volgende maanden niet in de vrede tussen de graaf met Robrecht en de stad Brugge te herstellen. Een belangrijke bijeenkomst die einde maart te Ieper werd gehouden en waarop de brugse afgevaardigden aanwezig waren, bracht evenmin resultaat ⁷⁸. Ook de vrijlating, in april, van Lodewijk van Nevers, die in Vlaanderen zeer populair was en nog in 1318 opgetreden was als scheidsrechter in het conflict tussen zijn vader en de stad Brugge, zou aan deze toestand niets veranderen. De akte van verzoening tussen de graaf en zijn zoon stipuleerde immers dat deze laatste, binnen de acht dagen, het land moest verlaten en er niet mocht terugkeren vóór de dood van Robrecht van Bethune. De verbitterde Lodewijk zou tenandere kort daarop, nog vóór zijn vader, te Parijs overlijden ⁷⁹.

Te oordelen naar de klachten van vreemde kooplieden en naar de protesten die de grote steden regelmatig bij de graaf indienden, bleef het vrije handelsverkeer in de volgende maanden nog steeds veel hinder ondervinden ⁸⁰.

Toen de zomer intrad trappelde men nog steeds ter plaatse ⁸¹. Daar het mandaat van de arbiters echter op 24 juni verstreek, verlengde de graaf, op 2 juli, hun volmacht tot 29 augustus. Brugge van zijn kant deed hetzelfde ⁸². Daarenboven kreeg de commissie, op 23 juli, van de graaf de toelating om vrijgeleiden uit te reiken aan de inwoners van het opstandige Brugge ⁸³.

In deze maanden van onzekerheid en verwarring hielden de twee grote steden echter onwrikbaar vast aan de alliantie van maart. Ten einde de controle over het eerbiedigen van

min here Robbrecht ten Damme lagh tieghen onse stede»; Cfr. *G.S.B.R.*, dl. 1, bl. 152. Op te merken valt, dat één van de vijf leden nl. Kerstiaen Potterie tot het ambacht van de wevers behoorde (Brugge, S.A., *Rek. 1318*, fol. 63).

78. G. Des Marez en E. De Saegher, *Comptes de la ville d'Ypres ...* dl. 2, bl. 241; *G.S.B.R.*, uitg. Vuylsteke, dl. 1, bl. 153.

79. H. Van Werveke, *Lodewijk, graaf van Nevers ...*, bl. 61.

80. Gent, R.A., *Oork. graven van Vlaanderen*, nr 596 in verband met twee franse kooplieden wier goederen (leder e.a.) « apud Brugas » werden aangeslagen; *G.S.B.R.*, dl. 1, bl. 153-54.

81. *G.S.B.R.*, bl. 155 e.v.

82. Gent, R.A., *Fonds St-Genois*, oork. 1397 en 1398.

83. Gent, S.A., *oork. 312*.

hun vrijheden en het vrije handelsverkeer te verscherpen, werd op 14 sept. te Brugge het uitvoerend comité nog uitgebreid. Naast de vroegere leden (bij wie we de naam van Gilles van Aertrike niet meer aantreffen) vindt men nu ook: Gherwin Bonin f. Gherwins, Gilles van Hertsberge, Paul Bernard f. ser Pauwels, Riquard de Ruede en de volder Michiel Crakebeen⁸⁴.

De ontknoping van deze hopeloze situatie, die sinds maanden de atmosfeer in het graafschap vertroebelde, kwam eerder onverwacht. Graaf Robrecht van Bethune die nog tussen 13 en 15 sept. een algemeen parlement te Kortrijk had bijeengeroepen om o.m. ook de kwestie Brugge te bespreken⁸⁵, overleed plots op 17 september (1322). Gezien ook zijn zoon, Lodewijk van Nevers, reeds op 6 juli te Parijs gestorven was, zou Robrecht, krachtens de overeenkomst van 1320, opgevolgd worden door zijn kleinzoon Lodewijk van Crécy, die gehuwd was met Margareta, dochter van de franse koning Filips V⁸⁶. Dit betekende meteen het einde van de feitelijke macht die Robrecht van Kassel reeds sedert jaren over Vlaanderen uitoefende. Een heerszuchtig man als hij was echter niet van plan zo maar van die macht afstand te doen. Alhoewel hij zich in 1320 akkoord had verklaard met de opvolging van Lodewijk van Crécy, wilde hij nu van de verwarde toestand gebruik maken om met zijn aanhangers het graafschap in zijn greep te houden. Eerst trachtte hij de steden op zijn hand te krijgen. Zo ontbood hij op 26-27 sept. de gentse schepenen naar Kortrijk voor overleg. Kort daarop (einde sept.) belegde hij een parlement te Ieper, waar geheel het graafschap vertegenwoordigd was⁸⁷. Uit het verdere verloop der gebeurtenissen echter, blijkt duidelijk dat de gemeenten op Robrechts voorstellen niet zijn ingegaan. Het is zelfs niet onwaarschijnlijk dat het juist op dit parlement te Ieper was, dat de brugse vertegenwoordigers het zo dikwijls geciteerde memorandum over het beleid van Robrecht van

84. *Ibid.*, oork. 314; Voor Michiel Crakebeen, zie noot 10.

85. *G.S.B.R.*, uitg. Vuylsteke, dl. 1, bl. 241.

86. Cfr. noot 14.

87. *G.S.B.R.*, bl. 242.

Kassel aan de vergadering hebben voorgelegd. Ook de adel, die in de winter van 1321-22, zij het dan op bevel van de graaf, Robrecht in zijn aktie tegen Brugge had geholpen, scheen nu niet meer bereid hem te volgen. Een verzoek van de twee grote steden Gent en Brugge aan de ingezetenen van het West-Vrije om samen te werken « omme die vriehede van den lande te behouden » werd door deze laatsten, tijdens een algemene vergadering te Oostende, onderzocht. Op 30 sept. besloot deze vergadering aan 54 van haar leden, onder wie 14 ridders, volmacht te verlenen om met de twee grote steden overleg te plegen in het belang van het land⁸⁸.

Ondanks de overeenkomst van 1320 maakte Robrecht van Kassel te Parijs aanspraak op de troon van Vlaanderen⁸⁹. In afwachting van een beslissing nam hij traditiegetrouw opnieuw zijn toevlucht tot geweld. Met de aanhangers die hem nog trouw waren gebleven, bezette hij enkele burchten en versterkte plaatsen. Jan van Namen, van zijn kant, deed hetzelfde⁹⁰. Ook een ander familielid: Mathilde, de zuster van Robrecht van Kassel, gehuwd met Mathieu van Lorreinen, maakte nu aanspraak op de opvolging⁹¹.

De grote gemeenten die Lodewijk van Crécy, zoon van

88. Brugge, S.A., *oork.* 285. De veertien ridders, die in 1322 tot de voornaamste ingezetenen van het West-Vrije mogen gerekend worden, waren: Jan van Gistel, Willem van Straten, Gerard van Uitkerke, Filips van de Poele, Riquard Standard, Willem van Uitkerke, Willem van Lissewege, Wouter van Gent, Daniel van Buecmare, Arnoud van Beerst, Zegher van Belle, Wouter van der Hawen, Wouter de Vos en Jan van Doorne.

89. J. Carlier, *op. cit.*, bl. 105 e.v.; H. Pirenne, *op. cit.*, kol. 467-468; Zie ook: P. Thomas, *Le pouvoir du comte de Flandre d'après une définition officielle (1318-1324)*, in: *Rev. du Nord*, dl. 21 (1935), bl. 227 (+ noot 2).

90. *Chronique latine de Guillaume de Nangis de 1113 à 1300 et les continuations de cette chronique de 1300 à 1368*, uitg. H. Gérard (Soc. de l'hist. de France), dl. 2, Parijs 1843, bl. 40; *Les Grandes Chroniques de France*, uitg. M. Paulin Paris, dl. 5, Parijs 1837, bl. 259-60. Volgens deze franse kroniekschrijvers zou Jan van Namen hier Robrecht van Kassel in zijn actie gesteund hebben, wat niet bewezen is. Veeleer mag men aannemen dat hij, om bepaalde redenen, voor eigen rekening werkte. Deze dubbelzinnige houding bracht Jan van Namen weldra in moeilijkheden (cfr. noot 92).

91. H. Pirenne, *op. cit.*, kol. 467-68.

de populaire Lodewijk van Nevers, gunstig gezind waren, reageerden echter krachtdadig. Jan van Namen werd door de Bruggelingen gevangen genomen en in de Halle opgesloten⁹². Robrecht van Kassel moest de wijk nemen naar Frankrijk⁹³.

De jonge Lodewijk die wist dat de steden op zijn hand waren, wachtte de beslissing van het pairshof te Parijs niet af en trok zo spoedig mogelijk van uit Frankrijk naar Vlaanderen om er zich als graaf te laten erkennen. Via Atrecht en Menen kwam hij op 18 oktober te Gent aan⁹⁴.

Op 27 oktober was hij te Brugge. Het is op deze dag dat Lodewijk van Crécy een einde maakte aan de oorlogstoestand tussen het grafelijke huis en de stad Brugge. Aan de inwoners werd amnestie verleend voor al hetgeen ze tegen graaf Robrecht van Bethune en zijn familieleden hadden gedaan⁹⁵. Om de machtige grote steden in deze moeilijke periode volledig achter zich te scharen, aarzelde Lodewijk niet hun belangen boven deze van het platteland te plaatsen. Kenschetsend in dit verband is de keure van de draperie die hij dezelfde dag te Brugge uitvaardigde en waarbij de lakennijverheid in de brugse kasselrij (uitgenomen in de vrije steden) verboden werd⁹⁶. Ieper werd op 28 oktober in dezelfde geest bevoordeligd⁹⁷.

Langs een andere kant streefde Lodewijk er ook naar in de familie bondgenoten te vinden om zijn positie te verstevigen en een wig te drijven in de clan die hem niet gunstig gezind was. Weer op 27 oktober wist hij van de Bruggelingen de vrijlating te bekomen van Jan van Namen, die hem als graaf erkende en tevens beloofde af te zien van elke vorm van weerwraak tegen de stad Brugge⁹⁸.

92. Gent, R.A., *Fonds St-Genois*, oork. 1402; *Les Grandes Chroniques* ..., bl. 260.

93. *Les Grandes Chroniques* ..., bl. 260.

94. G.S.B.R., uitg. Vuylsteke, dl. 1, bl. 243 en 255.

95. L. Gilliodts-Van Severen, *Coutumes des pays et comté de Flandre, Coutume de la ville de Bruges*, dl. 1, Brussel 1874, bl. 393.

96. G. Espinas en H. Pirenne, *Recueil de documents relatifs à l'histoire de l'industrie drapière en Flandre* (C.R.H.), dl. 1, Brussel 1906, bl. 562-564.

97. Id., dl. 3, Brussel 1920, bl. 744-746.

98. Gent, R.A., *St-Genois*, oork. 1402; Ook de tussenkomst van de gentse schepenen dient hier onderstreept (G.S.B.R., dl. 1, bl. 243).

Lodewijk, van zijn kant, beloofde hem te helpen tegen enkele heren en meer bepaald tegen Robrecht van Kassel⁹⁹. De sluwe Jan van Namen zou voortaan Lodewijks sterkste steun worden. Tevens was hij verstandig genoeg om nog een tijdje te wachten alvorens aan de graaf de prijs van zijn medewerking te vragen. Dat zal pas in 1323 gebeuren¹⁰⁰.

Het is waarschijnlijk ter gelegenheid van de likwidatie van de opstand door de nieuwe graaf, of kort daarop, dat de brugse schepenbank een aantal partijgangers van Robrecht van Kassel voor 101 jaar, op hun hoofd, uit Vlaanderen heeft verbannen. Het origineel van dit vonnis is niet meer voorhanden. Wel beschikt men over een brief van de brugse schepenen aan hun collega's van de franse grensstad Saint-Omer, gedateerd van 16 februari 1323, waarin gevraagd wordt aan de bannelingen geen onderdak te verlenen maar hen aan te houden en zelfs terecht te stellen, indien zij zich in deze stad zouden vertonen. Dit dokument dat zich op het stedelijk archief van Saint-Omer bevindt, werd door A. Giry uitgegeven, die echter de namen van de betrokkenen heeft weggelaten¹⁰¹. Op het origineel worden 21 opstandelingen aangegeven, nl. : Jacob de Garencooper, Jan van de Poele, Jan Scinkel f. ver Grielen, Wouter Bernard fs. Porticghen, Zegher Tolnare, Laurens uter Meet, Clais Bernard fs. Clais, Willem de Buc, meester Jan Raepsaet, Zegher Waye, Rogier van Coudebrouc, Wouter van Hansbeke, Pieter de Man, de oude, en zijn twee zonen Pieter en Colin, allen volders, Jacob van Coelkerke, Pieter Dankard, Lambert Gherwol (of Grauwel ?), volder, Jan de Coninc, zoon van Pieter de Coninc, Pieter van Ursel

99. J. Bovesse, *Le comte de Namur Jean Ier et les événements du comté de Flandre en 1325-26*, in : *Bull. C.R.H.*, jg. 131 (1965), bl. 397.

100. Id., *Notes sur l'Ecluse et la maison comtale namuroise à la fin du 13e et au début du 14e siècle* (Hommage P. Bonenfant), Brussel 1965, bl. 231-253.

101. A. Giry, *Histoire de la ville de Saint-Omer et de ses institutions jusqu'au 14e siècle*. Parijs 1877, bl. 462 (bijlage 82). Wij danken hier van harte Dr. C. Wyffels, Archivaris-Generaal, die onze aandacht op dit belangrijk dokument heeft gevestigd en ons de namen van de bannelingen heeft bezorgd.

de jonge, volder, en Jan Brant de hurtere¹⁰². Het gaat hier om aanhangers van Robrecht van Kassel die bij de woelingen in het voorjaar van 1321 en bij de opstand van 18 nov. waren betrokken. Klaarblijkelijk zijn ze, ook na de dood van Robrecht van Bethune, de partij van Robrecht van Kassel trouw gebleven en hebben met hem het land verlaten.

Deze lijst is zeer interessant. Ze toont aan dat de grote meerderheid van Robrechts aanhangers zich onderworpen heeft en naar Brugge is teruggekeerd. Dit is o.m. het geval met de volksleiders Pieter de Coninc en Jan Heme. Onder de bannelingen treft men nochtans ook belangrijke figuren aan. Dit is het geval voor Jan de Coninc, zoon van Pieter, en voor Jan van de Poele die beiden in 1302 vóór de Guldensporenslag tot ridder werden geslagen. Jacob van Coelkerke, die schepen van Brugge was geweest in 1321, komt eveneens op de lijst voor. Vele bannelingen behoorden tot het ambacht van de volders¹⁰³.

Pas bij het begin van 1323 werd Lodewijk van Crécy, na moeilijkheden met de koning van Frankrijk, definitief in het bezit van zijn graafschap gesteld. Zoals in 1320 reeds was overeengekomen, moest Robrecht van Kassel genoegen nemen met een apanage van 10.000 lb. par per jaar, hoofdzakelijk bezet op de stad en de kasselrij Kassel¹⁰⁴. Toen deze laatste op 10 juli 1323 te Ieper aan Lodewijk leenhulde deed en hem als graaf erkende, scheen alles te zijn geregeld en de rust teruggekeerd¹⁰⁵. Weinigen vermoedden echter dat Vlaanderen op de rand stond van een vreselijke burgeroorlog.

102. Saint-Omer, Archives municipales, *Rég. du renouvellement de la loi* (1/A) Y, fol. 85 v°.

103. Naast de volders, van wie het beroep op de lijst zelf wordt aangeduid (cfr. supra), behoort ook Laurens uter Meet tot dit ambacht (Lille, Arch. Dép. Nord, B 263, nr 5901). Jacob van Coelkerke, die schepen was geweest in 1321, was een scheerder (L. Verriest, *Le registre de la loi de Tournai de 1302 et listes des otages de Bruges (1301), et de Courtrai*, in: *Bull. C.R.H.*, 1911, bl. 490).

104. H. Van Werveke, *De Nederlanden tegenover Frankrijk ...*, bl. 27.

105. Lille, Arch. Dép. Nord, B 1568, nr 238 (blad 154).

Aan de hand van de gebeurtenissen tijdens de laatste regeringsjaren van Robrecht van Bethune, ziet men een heel andere Robrecht van Kassel te voorschijn treden dan de figuur die we in de biografie van J. Carlier aantreffen. Hoe karig het bronnenmateriaal voor deze periode ook is, toch laat het ons toe althans één typische karaktertrek van deze gravenzoon duidelijk te onderstrepen: zijn grenzeloze zucht naar macht. Om zijn doel te bereiken deinst hij voor niets terug: corruptie, laster, willekeur en zelfs moord. Dat hij, ondanks de troonsbeklimming van Lodewijk van Crécy in 1323, nooit aan zijn machtsdromen verzaakt heeft, bewijst zijn latere houding tijdens de opstand van Kustvlaanderen¹⁰⁶. Het woelige bewind van Robrecht van Kassel in Vlaanderen, vooral tussen 1320 en 1322, is een episode die men tevergeefs zoekt in de biografieën van J. Carlier en H. Pirenne.

De opstand van Brugge van 1321-22 betekent anderzijds ook het laatste politieke optreden van Pieter de Coninc en Jan Breidel. Beide volksleiders die zovele jaren in hetzelfde kamp hadden gestreden, stonden in 1321-22 als vijanden tegenover elkaar. In de daaropvolgende jaren, tijdens de opstand van Kustvlaanderen (1323-1328), hebben zij in het politieke leven geen rol meer gespeeld¹⁰⁷. Dit is echter niet het geval met Jan Heme. In 1324, bij het begin van de opstand, was hij lid van de brugse schepenvank¹⁰⁸. In hetzelfde jaar vindt men daar trouwens ook een ander opstandeling van 1321-22 terug, nl. de rijke poorter Jan Bertoen¹⁰⁹. In 1328 maakten Jan Heme en Jan Bertoen deel uit van de revolutionnaire brugse magistratuur die na de

106. *Chronicon comitum Flandrensium*, bl. 195.

107. In het onderzoek dat na de slag van Kassel in 1328 werd ingesteld, worden hun namen niet vermeld (N. De Pauw, *L'enquête de Bruges* ..., bl. 665-694). Wel treft men een Jan Breidel fs. Jans fs. Michiels aan die zich op 7 oktober 1328, samen met andere personen, te Damme aan de graaf komt onderwerpen (Lille, Arch. Dép. Nord, B 1562, fol. 266). Het gaat hier echter om de zoon van Jan Breidel fs. Michiels, brouwer op het Zand, die niet dezelfde was als de gekende volksleider (Cfr. Verbruggen, *Pierres de Coninc et Jean Breidel* ..., bl. 66).

108. Brugge, B.A., *Fonds St.-Salvator*, oork. ad. 31-10-1324 (doos 10).

109. *Ibid.*, *Archief O. L. Vrouwekerk*, oork. 570.

slag van Kassel en de overgave van de stad verdween ¹¹⁰. Jan Heme was een van de 500 brugse gijzelaars die aan de koning van Frankrijk moesten uitgeleverd worden ¹¹¹. In 1338 keerde hij met de anderen naar zijn vaderstad terug ¹¹².

De brugse bannelingen van 1322 (of begin 1323 ?) zijn wegens de omstandigheden reeds spoedig naar Vlaanderen kunnen terugkeren. Tijdens de opstand van Kustvlaanderen, hebben zij zich eveneens aan de zijde van de rebellen geschaard. Hun namen komen bijgevolg voor in de stukken die betrekking hebben op deze opstand of op de repressie ervan ¹¹³. Waarschijnlijk mag men hun terugkeer situeren in 1325 na de gevangenneming van de graaf te Kortrijk, toen Brugge en de opstandelingen beroep deden op Robrecht van Kassel om als ruwaard van Vlaanderen op te treden. Na de nederlaag te Kassel (1328), komen verschillende bannelingen van 1322 voor op de lijst van de 500 brugse gijzelaars die naar Frankrijk moesten vetrekken. Onder hen vindt men : Jan de Coninc, zoon van Pieter, de volders Pieter de Man en zijn twee zonen, en Laurens uter Meet die allen aldus voor de tweede maal in een tijdspanne van amper zes jaar hun land moesten verlaten ¹¹⁴.

J. SABBE

110. N. De Pauw, *op. cit.*, bl. 673-674.

111. H. Stein, *Les conséquences de la bataille de Cassel pour la ville de Bruges et la mort de Guillaume De Deken son ancien bourgmestre (1328)*, in : *Bull. C.R.H.*, dl. 68 (1899), bl. 650.

112. Brugge, S.A., *Rekening van den Ghyselghelde (1338)*, fol. 11.

113. N. De Pauw, *op. cit.*, passim; Voor Jacob de Garencoper en Rogier van Coudebrouc zie ook : J. A. Mertens, *Les confiscations dans la châtellenie de Bruges ...*, bl. 273 en 275.

114. Lille, Arch. Dép. Nord, B. 263, nr 5901.